

РОЗДІЛ І. ПРОБЛЕМА ВЗАЄМОВІДНОСИН ПОЛІТИЧНОЇ ВЛАДИ ТА ОПОЗИЦІЇ

Фелікс Рудич

ПОЛІТИЧНА ВЛАДА ТА ОПОЗИЦІЯ В УКРАЇНІ: СПРОБА ПОЛІТОЛОГІЧНОГО АНАЛІЗУ

У пропонованій статті аналізуються проблеми взаємовідносин влади та опозиції в Україні. Підкреслюється важливість підписання Угоди про асоціацію з ЄС, визначається основний напрям зовнішньополітичного вибору України. Йдеться також про анексію Росією Криму, загострення ситуації в східних областях, військову агресію з боку РФ.

Ключові слова: влада, опозиція, Угода про асоціацію з Європейським Союзом, анексія, Крим, Росія.

Rudich F. Political power and opposition in Ukraine: methodological context. In the offered article the problems of mutual relations of power and opposition are analysed in a country. Importance of signing of Agreement is underlined about Association from ЄС, basic direction of foreign-policy choice of Ukraine is determined. Speech goes also about annexation by Russia of Crimea, intensifying of situation in east areas, military aggression from the side of Russian Federation.

Key words: power, opposition, Agreement about Association with European Union, annexation, Crimea, Russia.

У минулому році Україна відзначила 23-тю річницю своєї незалежності [1]. Як зазначають експерти, 23 роки тому Україна була значно сильнішою, ніж зараз: у державі була розвинута потужна важка промисловість (вугільна, металургійна, машинобудівна), ядерна зброя. На високому рівні було і сільське господарство. В 1990 році наша країна була серед десяти найбільш розвинених держав світу.

За роки незалежності Україна має найменший темп приросту ВВП серед країн СНД і Східної Європи. За цей період держава не вийшла навіть на показники виробництва 1990 року. В міжнародному плані Україна проводила політику багатовекторності.

У суспільному житті будь-якої демократичної країни стосунки між політичними опонентами будуються по лінії влада – опозиція.

Влада – одна з фундаментальних засад суспільства. Вона виявляється скрізь, де є усталені об'єднання людей: у сім'ї, виробничих колективах, різних організаціях і закладах, у державі. Влада – це здатність системи забезпечити виконання її елементами прийнятих зобов'язань, спрямованих на реалізацію колективних цілей. За словами Бертрана Рассела, «влада може бути визначена як реалізація поставленої мети» [2].

Що стосується опозиції, то термін «опозиція», як відомо, визначається політичною наукою як протидія, опір певній політиці, політичній лінії, політичній дії; організація, партія, група, особа, які виступають проти панівної думки уряду, системи влади, конституції, політичної системи в цілому [3]. У політології термін «опозиція» найчастіше вживається для характеристики одного з інститутів сучасного парламентаризму.

Політична влада. Поняття «політична влада» ширше за змістом, ніж державна влада, бо порівняно самостійне значення мають стосунки влади з громадськими об'єднаннями, політичними партіями, зокрема, під час виборів чи інших масових акцій. Політична влада – це здатність і можливість однієї особи, групи людей здійснювати відповідний вплив на політичну діяльність і поведінку громадян та їхніх об'єднань за допомогою різноманітних засобів: волі, авторитету, права, насильства. Суть політичної влади визначають її функції: формування політичної системи суспільства; управління справами суспільства й держави; створення відповідного типу правління, режиму й, зрештою, державно-політичного устрою країни. Важливим компонентом політичної влади є культура влади – форма соціальних відносин, які полягають у обмеженні примусу й переході до застосування в управлінні авторитету та традицій. Культура влади ґрунтується на законі й авторитеті у громадян, на правовій ідеї.

XX сторіччя знаменувало перехід усіх західноєвропейських держав до практичної реалізації ідеї поділу влади відповідно до власних можливостей, політичних цілей та історичних традицій. Поділ влади – провідний механізм функціонування всіх видів політичної влади; характерна для демократичної держави система функціонування влади, згідно з якою законодавча, виконавча й судова влада здійснюються різними особами. Тільки узгодження дій усіх трьох гілок влади спроможне забезпечити функціонування та стабільний розвиток держави.

Підкреслимо: у методологічному контексті принцип розподілу функцій влади невіддільний від визнання єдності державної влади, джерелом якої є народ.

У владних структурах мають працювати обрані за конкурсом професіонали. Періодично слід проводити атестацію всього корпусу державних службовців на відповідність посадам, які вони обіймають. Управлінська еліта повинна мати політичну культуру, тобто досконало знати закони суспільно-політичного устрою, професійно застосовувати ці знання у своїй сфері, вміло налагоджувати взаємовідносини з колегами й на цій основі дотримуватися політичної коректності.

Одна з наболілих проблем – викорінення корумпованості в державному апараті. Для боротьби з корупцією недостатньо, хоча й важливо, щоб найвищі посадові особи держави були порядними людьми. Небезпека таїться в їхньому оточенні. Тут непоодинокими є, як свідчить реальність, випадки хабарництва. Концептуальною основою нормативно-правових засобів боротьби з корупцією має бути не документування наслідків цього негативного явища, а створення умов, які унеможливлювали б корупційні прояви. Американський державний діяч Томас Джефферсон стверджував: «Протистояти корупції і тиранії треба до того, як вони заволдіють нами. Краще взагалі не пускати вовка у вівчарню, ніж сподіватися на те, що зумієш видерти йому зуби й кігті після того, як він туди увійде» [4]. Якщо тенденцію хабарництва не подолати, наслідком може стати становлення такого суспільного устрою, в якому навіть за чітко визначених повноважень різних гілок влади чесність, порядність і професіоналізм перестануть сприйматися як моральні

орієнтири соціальної поведінки, а така країна буде виведена з кола цивілізованих держав.

На сучасному етапі для українського народу сильна демократична влада є нагальною потребою. Нагадаємо, Аврам Лінкольн стверджував, що «демократія – це влада народу, влада, яку здійснює народ, влада в інтересах народу» [5]. Сила демократичної влади (а перспектива лише за такою владою) значною мірою ґрунтується на довірі народу, його активній, зацікавленій участі у здійсненні державної політики. Для здобуття такої довіри поряд з іншими передумовами визначальними є дії самої держави, її владних структур, які мають бути етично мотивовані. Йдеться про якісні зміни самої держави й характеру її відносин із громадянами. Держава не є заміником моралі, вона продовжує, доповнює її. Головним «дефіцитом» української демократії є нехтування законів і непрацююча Конституція. Провідні статті Основного закону порушуються або не виконуються. Судова система залежна від виконавчої влади, політичних інтересів і, як наслідок, корумпована.

Уразливим місцем демократії є і відсутність важелів впливу на владу, адже опозиція, експерти, органи місцевого самоврядування практично відсторонені від процесу розробки й прийняття владних рішень.

Діяльність громадян на підтримку своєї влади є вирішальним соціальним ресурсом демократичної держави. В Україні поки що цього не сталося. Штучно створено унікальну спекулятивну й кримінальну буржуазію, метою якої є не економічне зростання країни, а власне збагачення. За кордон вивозяться сировина та матеріали, там-таки розміщується набутий унаслідок обкрадання народу капітал. Кримінальна й напівкримінальна буржуазія рветься (і не безуспішно) до влади. Володимир Гройсман: «Що у нас відбулося. З початку все було добре... Адже за всі ці роки ми побудували пострадянську корумповану країну. Тобто, є стійка система, яку треба зламати і вибудувати нову. І вона буде чинити опір і робити все для того, щоб зберегтися. Але вона вже непридатна для життя» [6].

Заміна розбалансованої системи державних інститутів досконалою політичною системою, моделлю чіткого розмежування владних повноважень, забезпечення механізму стримувань і противаг, сучасних форм безпосередньої і представницької демократії,

наявність офіційної опозиції – невідкладні завдання, які належить вирішити на сучасному етапі політичному класу, Президентові, Парламенту й Уряду.

Україна є парламентсько-президентською республікою. Систему державної влади за Конституцією України становлять: глава держави – Президент України; орган законодавчої влади – Верховна Рада України; органи виконавчої влади – Кабінет Міністрів, обласні та районні державні адміністрації і органи судової влади. Судочинство відповідно до Основного закону України здійснюється Конституційним Судом та судами загальної юрисдикції.

В Україні функціонує політична система – сукупність державних та недержавних соціальних інститутів, які здійснюють владу, управління суспільством, регулюють відносини між громадянами, соціальними та етнічними групами, забезпечують стабільність суспільства, відповідний порядок у ньому. Державна влада здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову. При цьому треба прагнути, щоб Президент, Парламент, Уряд, судова система працювали як єдине ціле. Саме главі держави належить визначити мету й стратегію реформ у суспільстві, дібрати професійні кадри, об'єднати всі владні інститути для їх реалізації. Глава держави повинен мати силу волі й відповідні ресурси, щоб це зробити.

Основним законом України визначається й гарантується місце самоврядування.

Владні структури не мають права не враховувати, що останнім часом націонал-екстремістські сили помітно зміцнили свої позиції в західних регіонах і столиці України, ведуть масову пропаганду щодо «героїзації» ОУН – УПА, їх лідерів, що, зрештою, «загрожує деформацією політичного курсу, реваншем найбільш реакційних правонаціоналістичних сил» [7].

Свого часу 13 грудня 2012 р. Європарламент у резолюції щодо ситуації в Україні висловив занепокоєність у зв'язку з попаданням в український парламент ВО «Свобода»: «Расистські, антисемітські, ксенофобські погляди суперечать фундаментальним цінностям ЄС, і, враховуючи це, закликаємо продемократичні партії у Верховній Раді не співпрацювати і не створювати коаліцію з цією партією», – сказано в резолюції [8]. Як вважають політологи, – це

сигнал і для влади, і для виборців України (на виборах у Верховну Раду України в жовтні 2014 року ВО «Свобода» не пододала п'ятивідсотковий бар'єр і не ввійшла в Парламент) і для самої партії, яку в Європі не сприймають, вважають неонацистською.

Дії влади із засудження проявів націоналізму практично відсутні. Понад те, Верховна Рада України 9 квітня 2015 р. ухвалила закон про засудження комуністичного і нацистського режиму, прирівняла комуністів до нацистів. Народні депутати визнали воїнів УПА борцями за незалежність України, прирівнявши їх до ветеранів Великої Вітчизняної війни. Володимир Фесенко: «Зараз комуністи вважаються ворогами, зате націоналізм реабілітовано» [9].

У депутатському і експертному середовищі не затихають спори про пакет декомунізаційних законів, які 15 травня підписав Президент.

Головні проблеми закону про декомунізацію – неоднозначне ставлення громадян до цього питання. Багато вважають, що знищувати історію не можна [10]. Одні зазначають, що в комуністів не все було погано, деякі моменти важливо зберегти і сьогодні. Інші впевнені, що зараз це не саме головне в країні, яка страждає від кризи і війни.

Експерти: Вадим Карасьов: «У прийнятті закону особливої необхідності не було. Але владі треба було якось показати свою роботу. Оскільки нічого не вдалося зробити в економіці, влада пішла шляхом декомунізації і дерадянзації». Костянтин Бондаренко: «Я не бачу доцільності порушувати подібні гуманітарні питання. Такі закони не додають позитиву, а тільки несуть розбрат». Олександр Вілкул: «Героїзуючи УПА й ОУН, роль яких викликає суперечливу оцінку в суспільстві, влада знову розколола країну» [11].

Юристи наполягають: не можна на законодавчому рівні заборонити комуністичну ідеологію як таку – це суперечить Конституції України.

Закон викликав багато нарікань за кордоном [12]. Ухвалення закону поставлять під сумнів прихильність України до принципів Ради Європи і ОБСЄ, вони погіршать імідж і репутацію України в Європі. Відзначаються суперечливі моменти: співробітництво воїнів УПА з підрозділами нацистської Німеччини. Президент Польщі Броніслав Коморовський: «Визнання УПА ускладнить польсько-

український історичний діалог» [13]. В Ізраїлі до УПА також ставлення прохолодне через львівський погром 1941 року.

Відповіді на сучасні виклики, які постали перед владою, це – збереження стабільності і міжнаціональної згоди, протистояння спробам розколоти країну за ідеологічними ознаками, відмежування від націоналістичних процесів, безвідкладне вирішення питань внутрішньої і зовнішньої політики як необхідних передумов утвердження України як єдиної суверенної держави.

Стосовно опозиції. Опозиція є неодмінним компонентом, індикатором демократичного суспільства й правової держави. У політичній практиці й науці визначаються різні види й форми політичної опозиції: стосовно системи влади – лояльні та нелояльні; за місцем дії – парламентські й непарламентські; за способом дії – системні й ситуаційно орієнтовані.

Цивілізована опозиція – це коли суперечності між більшістю й меншістю не ставлять під загрозу основи конституційної та правової системи. У класичному розумінні цивілізована опозиція – це коли не тільки партія, що перемогла, визнає законність і справедливість правил гри, а й партія переможена, хоч саме їй це дається нелегко. Зауважмо при цьому: переможена партія виходить із того, що в суперництві зіткнулися не сили Добра і Зла, а лише земні інтереси, кожен із яких – законний, і що благополуччя однієї зі сторін не можна досягти за рахунок кривдження іншої. Зрештою, політичні перемоги й поразки не є остаточними: слід потерпіти до наступних виборів.

У разі, коли політична боротьба сприймається як зіткнення Добра і Зла, коли партія-переможниця прагне почати національну історію з «чистого аркуша», «переграти» її, а переможена партія чекає свого часу, щоб повернути рух історії у зворотному напрямі, така протидія, така опозиція не можуть вважатися конструктивними. Характерна деталь: подібну ситуацію відбито в самій назві герценівського журналу «Колокол», який прибічники радикальних політичних сил розшифровували як «КолоКол». Б. Рубл зазначає: «Громадяни режимів, що демократизуються, мають почати думати інакше про природу політичної гри, переходити від жорсткої політики «хто кого» до політики, орієнтованої на компроміс і створення механізмів залучення населення в політику» [14].

Отже, конструктивна опозиція має бути альтернативною, а не антагоністичною політиці, стратегії й тактиці панівної владної еліти. Наявність сильної опозиції в державі є свідченням політичного здоров'я системи, створює умови для плюралізму ідей, здорової конкуренції, забезпечує контроль за діями чиновників. Юрій Загородний: «Україні потрібна сильна опозиція, яка буде контролювати владу, звертати увагу на недоліки і пропонувати реальні та ефективні реформи. Наявність сильної опозиції – неодмінна умова для формування чеснот, некорумпованої влади, яка буде діяти в інтересах народу» [15].

На нинішньому етапі сучасна політична наука на підставі аналізу інституціоналізації опозиції та її впливу на законодавчий процес виокремлює чотири основні моделі політичної опозиції:

- вестмінстерська модель (поширена в Австралії, Великій Британії, Індії, Ірландії, Канаді, Новій Зеландії), за якої роль парламентської опозиції формалізована, але на практиці опозиція мало впливає на вироблення політичного курсу країни;

- французька модель, коли роль опозиції незначна і на практиці, й інституційно;

- німецька модель (поширена в Німеччині, Австрії та ін.), за якої роль опозиції не настільки формалізована, як у вестмінстерській моделі, проте традиції політичної практики та розвиненість інститутів громадянського суспільства дають змогу опозиції на практиці реально впливати на ухвалення рішень;

- скандинавська модель (Данія, Норвегія, Швеція) характеризується значно меншими правами опозиції, ніж у всіх інших моделях. Опозиція має право на участь у діяльності законодавчих комітетів та в ухваленні порядку денного.

За роки незалежності України опозиція стала невід'ємною складовою політичної системи. Практично всі провідні політичні сили за цей час встигли побувати як при владі, так і в опозиції.

Основним у діяльності парламентської опозиції є негативне ставлення до політики Президента, уряду України: несприйняття змісту та способів реалізації владної політики в економічній, соціальній та гуманітарній сферах.

Проте ані влада, ані опозиція не знають, як покінчити з економічною кризою, яка стає головним гравцем в українському політичному просторі.

Тривалий час, особливо в останні два роки, міжнародна політика України проходила під знаком утвердження євроінтеграційного курсу. Президент провів десятки закордонних візитів, приймав зарубіжних діячів у себе. Все йшло до того, що Україна стане асоційованим членом Євросоюзу. 21 листопада 2013 року, за сім днів до Вільнюського саміту, де передбачалося підписати Угоду про асоціацію Україна – ЄС, Кабінет Міністрів України ухвалив постанову, відповідно до якої підготовка цього важливого документа призупинялася.

Постанова уряду викликала надзвичайну напругу в засобах масової інформації, в політичному житті країни, в Європейському Союзі і призвела, як показали подальші дії, до глибокої політичної і економічної кризи міжнародного масштабу. Одним словом, образно кажучи, Україна ударилася головою в лобове скло і влада мала дати аргументовану відповідь на питання, чому так сталося і як вийти із такого становища.

Однією із причин кризи українська влада назвала небажання Євросоюзу компенсувати Україні втрати, яких країна зазнає після підписання Угоди. Головний аргумент – підписання Угоди про асоціацію з Європейським Союзом призведе до закриття сотень підприємств, масового безробіття і краху української економіки [16].

Передумовою ухвалення постанови Урядом стала аналітична записка за назвою «Інтеграційні ризики України», підготовлена для Кабінету Міністрів провідними економічними інститутами Національної академії наук України [17].

Вчені-економісти в цьому документі визначили такі ризики: Україна не готова зараз ввійти в Європейський енергетичний ринок у зв'язку з високою енергозатратністю нашої економіки; вартість переходу до стандартів Євросоюзу в усіх галузях економіки, які мають відповідати цим стандартам, становить 160 млрд євро; в сільському господарстві у зв'язку з невідповідністю значної частини вітчизняної продукції стандартам ЄС імпорт цієї продукції в ЄС значно зменшиться, а експорт з ЄС залишиться на тому самому рівні.

Призупинити євроінтеграцію настійно рекомендували представники українського бізнесу. В'ячеслав Богуслаєв, президент АО «Мотор січ»: «Не знаю, можливо, розмови про підписання Угоди з Євросоюзом про асоціацію й членство – це якась політична «гра в

страшилки», але для наукоємких підприємств таке входження – це моментальна загибель» [18].

У підсумку, європауза стала несподіваною для величезної кількості українців. Попередня інформація про наміри призупинити підготовку до підписання Угоди про асоціацію з ЄС була відсутня. І хоча зі змістом цієї Угоди мало хто із тих, хто вийшов на вулицю, був ознайомлений, але «жити як в Європі» хочуть багато хто. Це одна із причин, чому люди вийшли на майдан Незалежності. Володимир Фесенко: «Четвертий рік президентства Януковича був спробою зробити геополітичний вибір. Це становило його основну сутність, навіть на шкоду внутрішній політиці. Значна його частина була присвячена спробі підписати Угоду з Євросоюзом, проте відповідна реакція Москви різко охолодила євроінтеграційний запал і призвела спочатку до різкого гальмування, а потім і до розвороту на новий зовнішньополітичний курс. Власне, саме це стало спусковим гачком для політичної кризи останніх трьох місяців, яка відбулася б обов'язково через наростання соціально-економічних проблем, але сталася саме зараз через зовнішньополітичні зигзаги. І тепер тільки від того, яким чином розрядиться криза, залежить подальший геополітичний вибір України» [19].

Масові протести в Україні, що почалися наприкінці листопада 2013 року і припинилися на початку 2014 року, вимагають ґрунтовного аналізу діяльності як владних структур, так і опозиції.

Чим був і чим став Євромайдан. Наприкінці і на початку року на Євромайдані було багато емоцій і мало раціональних намірів і дій. Відчувалася дистанція між його учасниками і лідерами. На Майдані поряд із основними опозиційними політичними партіями (ВО «Батьківщина», Політична партія «Удар», ВО «Свобода») діяли ще як мінімум сім груп.

Майдан став своєрідним штабом боротьби опозиції проти влади. Незважаючи на деякі розбіжності, всі групи були об'єднані єдиною метою: в умовах вуличних безпорядків повалити чинну в Україні владу.

Психоаналітик Інна Смуk: «Нині на Майдані не затишно. Просто відчуваєш якусь тривогу і ноги самі готові понести тебе подалі від цього місця. Не можуть безслідно розвіятися страх і ненависть, біль і смерть, які тут панували. Каміння Майдану, наче

губка, ввібрало в себе цей жах. Майдан хворий, Майдан треба лікувати. Необхідно перш за все очистити Майдан, і тоді вся Україна почне заспокоюватись» [20]. 15 серпня 2014 року за рішенням Київської державної адміністрації барикади і палатки Майдану були прибрані працівниками комунальних підприємств за активної участі киян.

Чого вимагала опозиція? [21]. З самого початку опозиція вимагала підписати Угоду про асоціацію з ЄС. На честь цієї вимоги акцію навіть назвали Євромайданом. Згодом ця вимога почала забуватися. Після остаточної відмови підписати договір з Європою з'явилися нові вимоги: відправити уряд Миколи Азарова у відставку. Верховна Рада України цю пропозицію в той час не підтримала. Після цього вимоги розширилися. Відставка уряду, перевибори парламенту і Президента, звільнення затриманих за супротив органам правопорядку і забезпечення амністії учасникам Євромайдану. І головне – реформування системи влади в Україні і повернення до Конституції 2004 року.

Що відповіла влада? Треба вести діалог в рамках закону. І така можливість у опозиції була і залишилася.

20 лютого 2014 року народні депутати зібралися на екстрене засідання Верховної Ради; було прийнято постанову про припинення війни і виведення силовиків із центру Києва [22].

У другій половині дня і в ніч на 21 лютого в Адміністрації Президента відбулися переговори лідерів опозиції Арсенія Яценюка, Віталія Кличка та Олега Тягнибока з Віктором Януковичем. У них взяли участь також іноземні політики – глави МЗС Німеччини Франк-Вальтер Штанмайер, Польщі – Радослав Сікорський, представник Росії – Володимир Лукін.

Переговори тривали майже 9 годин, парафування Угоди відбулося о 16-й годині 21 лютого 2014 р. Угоду підписали Президент України, лідери опозиції, іноземні політики за винятком представника Росії.

Про що домовилися? Протягом 48 годин після підписання документа приймається, підписується і оприлюднюється спеціальний закон, який відновлює дію Конституції 2004 року. У Верховній Раді створюється коаліція і формується Уряд національної довіри. До вересня в країні проводиться конституційна реформа.

Проведення президентських виборів не пізніше грудня 2014 року. Прийняття нового виборчого законодавства і реформатування Центрвиборчкому. Усі факти насильства, які мали місце протягом останніх трьох місяців, розслідуються під загальним моніторингом влади, опозиції і Ради Європи. Влада не буде вводити надзвичайний стан. Сторони політичного протистояння утримуються від застосування силових дій. Мітингуючі протягом 24 годин повинні здати в органи МВС незаконну зброю.

Народні депутати 386 голосами «за» прийняли постанову про повернення Конституції 2004 року. Потім депутати голосували за ще одну постанову, в якій говорилося, що Конституція 2004 року набирає чинності з дня голосування. Роботу над відповідними змінами до тексту Основного закону вирішили продовжувати.

3 22 лютого 2014 року Україна із президентсько-парламентської стала парламентсько-президентською республікою [23]. У цей самий день Верховна Рада задовольнила заяву Володимира Рибачака про відставку. Головою Верховної Ради обрали Олександра Турчинова.

На відео з'явилася заява Януковича про те, що у відставку він не збирається, а те, що відбувається в країні, вважає державним переворотом. У відповідь парламент прийняв постанову про самоусунення Президента від виконання обов'язків і призначив дострокові президентські вибори 25 травня 2014 року. Виконання обов'язків Президента Верховна Рада поклала на спікера парламенту Олександра Турчинова. Екс-президент Віктор Янукович залишив Україну.

У Харкові з лікарні «Укрзалізниці» на волю на основі декриміналізації статті, згідно з якою вона була засуджена, вийшла Юлія Тимошенко.

26 лютого після погодження з Майданом Верховна Рада затвердила Кабінет Міністрів. Прем'єр-міністром став Арсеній Яценюк, в уряд ввійшли 15 міністрів, у тому числі п'ять від ВО «Батьківщина», три від ВО «Свобода». Представники Донбасу в Уряді не представлені, що стало однією з причин загострення політичної ситуації в східних областях країни. На початку квітня в Донецькій і Луганській областях почалися масові протести із захопленням адміністративних приміщень. Мітингуючі виступали

проти влади, що прийшла внаслідок Майдану. Самопроголошені «Донецька» і «Луганська народні республіки».

Ескалація конфлікту між владою і опозицією в Україні під постійним контролем за рубежем.

12 – 13 квітня 2014 року Київ відвідав директор Центрального розвідувального управління (США) Джон Бреннан. Після цього візиту в.о. Президента О. Турчинов оголосив про початок широкомасштабної антитерористичної операції на Південному Сході України з використанням збройних сил. За великим рахунком Вашингтону вигідно, щоб військовий конфлікт в Україні тривав [24]. З одного боку, це дозволяє США вести геополітичні ігри проти Росії на чужій території. З іншого – для США дуже важливо, щоб Європейський Союз, втягнутий у цей конфлікт, як можна довше залишався в рецесії і не міг розвиватись.

Що стосується Угоди про асоціацію України з ЄС. Угоду про Асоціацію з ЄС, її політичну частину 21 березня 2014 року підписали Прем'єр-міністр Арсеній Яценюк, керівник ЄС і лідери всіх 28 країн-членів ЄС [25], а 27 червня в цьому самому складі економічну частину Угоди підписав обраний на той час Президент України Петро Порошенко. 16 вересня Угода ратифікована Верховною Радою України і Європарламентом. Угода про асоціацію з ЄС визначає євроінтеграційний курс зовнішньополітичного вибору країни. Під стягом ЄС починає формуватися вся державна політика в Україні. Стартує велика кількість реформ, які спрямовані на модернізацію економіки, викорінення корупції, захист прав простих громадян, розширення свободи ЗМІ, переорієнтацію правоохоронних органів. У нинішньому документі з'явився новий військовий блок реформ, який враховує агресію РФ проти України. Підписання Угоди про асоціацію відкриває для України шлях до безвізового режиму. При цьому слід мати на увазі, що Угода про асоціацію, якою Європейський Союз заманує Україну – скоріше спроба нав'язати відповідну політичну і фінансову політику, яка б відповідала його інтересам, ніж крок до побудови партнерських відносин [26]. У зв'язку з цим у майбутньому належить наполягати, щоб в Угоду про асоціацію був занесений пункт про перспективу членства України в ЄС.

При цьому слід мати на увазі: Угоду мають ратифікувати 28 країн членів Євросоюзу. До останнього часу ратифіковано 18 державами.

Дводенний саміт «Східного партнерства», який відбувся наприкінці травня п.р. у Ризі, не виправдав очікувань України. По-перше, в підсумкову Декларацію не був внесений пункт нашої європерспективи, по-друге, візи з ЄС залишаються. Вирішення цього питання відкладається мінімум на наступний рік [27]. Позитивним є початок реалізації зони вільної торгівлі з 2016 року, визнання анексією Росією Криму, надання Україні Європейським Союзом макрофінансової допомоги в сумі 1,8 млрд євро.

Костянтин Бондаренко: «Формально Україна стала ближче до Європи, адже підписана Угода про євроінтеграцію. Але на практиці Європа дистанціюється від нас. У ЄС спостерігається навіть деяка роздратованість Україною. Європейці втомилися вимагати від нас реформ і не бачити їх реалізацію. Їм не подобається, що Україна просить допомогу, а сама нічого не робить для свого процвітання, не спроможна самостійно вирішувати свої проблеми» [28].

18 березня 2014 р. у Москві була підписана Угода про прийняття Криму до складу Російської Федерації [29]. Угоду підписали прем'єр-міністр АРК Сергій Аксьонов, спікер ВР АРК Володимир Константинов, народний голова Севастополя Олексій Чалий і президент Російської Федерації Володимир Путін. У прес-службі Кремля повідомили, що в Криму тепер діють закони РФ.

МЗС України: Ми не визнаємо ніколи ані так званої незалежності, ані так званої угоди про приєднання Криму до РФ. Україна буде вживати всіх міжнародних заходів для відновлення статус-кво.

Захід активно відреагував на ці події. Білий дім запевнив, що світ ніколи не визнає законності входження Криму до РФ. Прийняття Криму до складу РФ суперечить нормам міжнародного права – заявили президент Ради ЄС Херман Ван Ромлей і глава Єврокомісії Жозеф Мануель Баррозу, канцлер ФРН Ангела Меркель, прем'єр-міністр Великої Британії Девід Кемерон та інші високопоставлені дипломатичні представники.

19 квітня у Женеві в штаб-квартирі ООН відбулися чотиристоронні переговори у форматі ЄС–США–Україна–РФ щодо розв'язання політичної кризи в нашій країні. У переговорах взяли участь глави дипломатичних відомств.

За підсумками переговорів була схвалена Женевська заява стосовно кроків із деескалації напруги в Україні: всі сторони

зобов'язались утримуватися від будь-яких форм насильництва, залякування чи провокацій. «Усі незаконні збройні формування мають бути роззброєні, всі захоплені приміщення мають бути повернені законним володарям, усі незаконно захоплені вулиці і площі мають бути звільнені», – говориться в тексті документа [30]. Йдеться також про конституційну реформу, мета якої – децентралізація влади, в тому числі надання регіонам права обирати свої законодавчі органи. Прийняті домовленості до останнього часу не виконуються.

26 серпня в Мінську відбулася зустріч керівників України, Росії, Білорусі, Казахстану і Європейського Союзу. Були обговорені стратегічні питання: звільнення полонених, як закрити кордон України з Росією, реалізація мирного плану Порошенка в Донбасі, як зменшити негативні наслідки для країн МС від ратифікації Україною Угоди про асоціацію з ЄС, енергетичні питання. Відбулася зустріч президентів України і Росії [31].

На нинішньому етапі Україна повинна прагнути, з одного боку, «імплементувати» європейські цінності у всі сфери держави, а з іншого, не «побити остаточно горшки» зі східним сусідом, не порушити налагоджені десятиріччями виробничу кооперацію, сімейні і культурні зв'язки. У форматі ЄС – Росія – Україна 5 вересня 2014 року був підписаний Мінський протокол, а 20-го Меморандум про його реалізацію.

11 – 12 лютого 2015 року відбулася чергова зустріч «Мінськ – 2» за участю президентів РФ, Франції, канцлера ФРН, Президента України [32]. Режим тиші та відхід важкої зброї відбуваються з великими труднощами. Складно йде процес обміну полоненими і реалізації Закону про особливий статус Донбасу. Останнім часом українсько-російські відносини різко погіршилися: на Сході України точиться справжня війна.

Українська політична еліта повинна усвідомити, що Росія і далі буде здійснювати економічний тиск, використовуючи як основний інструмент свої енергетичні ресурси, а Брюссель і Берлін будуть нарощувати політичні вимоги, прагнучи зі сторони визначити зручну для себе конфігурацію української влади. І справа не в тому, щоб вибрати між двома протилежними політичними векторами, здійснивши крок, який може в буквальному сенсі розірвати країну.

Китайська газета «Бейцзін цінник бао»: «До тих пір, поки Україна вважає Америку і Європу своїми союзниками, в країні триває кровопролиття. Ані США, ані Європа не збираються ризикувати заради України. Навпаки, вона для них не більш ніж інструмент для здійснення своїх цілей. Для того, щоб подолати кризу, необхідно все ж спиратись на свої власні сили. Тільки так можна переломити ситуацію в Україні» [33]. Вихід один: Україна зобов'язана стати самостійним геополітичним гравцем, заклавши тим самим основу для успішного національного розвитку і зробивши надзвичайно важливий крок щодо створення системи регіональної безпеки [34]. Для цього слід мати модернізовану економіку і сучасну армію.

У минулому, 2014, році в Україні сформовані нові владні структури.

25 травня 2014 року Україна вже в першому турі обрала Президентом держави Петра Порошенка.

Президент Петро Порошенко 7 червня в парламенті виступив на інавгурації з програмною промовою, яка лягла в основу його подальшої діяльності.

У своїй промові Президент висунув низку ініціатив для встановлення миру в країні. Окремі його положення перейшли в мінські домовленості про припинення бойових дій (вересень минулого, лютий поточного року). Йдеться, зокрема, про децентралізацію влади, амністію для тих, хто не здійснив особливо тяжких злочинів, дострокові місцеві вибори в Донбасі.

На думку експертів, за рік, що минув, Президент значною мірою зміг заморозити конфлікт в Донбасі, проект реформи децентралізації внесено в парламент, збільшено кількість збройних сил України до 250 тисяч осіб, більш-менш успішно йдуть переговори з західними партнерами [35].

Очевидно, що об'єктивні труднощі, з якими довелось зіткнутись Петру Порошенку в перший рік свого президентства, дають підстави для деякої поблажливості в оцінці його роботи. Проте час авансів пройшов. Настав час виконувати обіцянки.

При цьому Президенту слід більш зважено підійти до вирішення ідеологічних питань. Відмова від Дня захисника Вітчизни 23 лютого і прив'язка Дня захисника України до дати заснування

УПА, також як і закон про тотожність комуністичного і нацистського режимів неоднозначно сприйняті в суспільстві [36].

Позачергові вибори у Верховну Раду України VIII скликання за змішаною системою відбулися 26 жовтня 2014 року. У виборах взяли участь понад 60 відсотків українських громадян. П'яти відсотковий бар'єр подолали політичні партії «Народний фронт», «Блок Петра Порошенка», «Самопоміч», «Опозиційний блок», «Радикальна партія» і ВО «Батьківщина».

Своє перше засідання Верховна Рада України провела 27 листопада. Головою Верховної Ради України обрано Володимира Гройсмана. Затверджено коаліційну угоду, на 73 сторінках якої визначені реформи у 17 сферах життя.

Прем'єр-міністром Кабінету Міністрів України обрано Арсенія Яценюка. 2 грудня Парламент затвердив склад нового Уряду. Із двадцяти членів Уряду посаду зберегли Прем'єр-міністр і п'ять міністрів: внутрішніх справ – Арсен Аваков, юстиції – Павло Петренко, освіти – Сергій Квіт, оборони – Степан Полторак і закордонних справ – Павло Клімкін.

3 грудня Президент Порошенко офіційно включив у склад Кабінету Міністрів України трьох іноземців, надавши їм перед цим українське громадянство [37]. Прихід в Уряд іноземних громадян сприймається в суспільстві неоднозначно.

На черговому засіданні Парламент обрав першим заступником Голови Верховної Ради України Андрія Парубія і заступником Оксану Сироїд. До речі, вона стала першою жінкою в президії за всю історію незалежної України.

31 березня п. р. опозиція презентувала тіньовий уряд на чолі з экс-віце-прем'єром з Євро-2012 Борисом Колесниковим [38]. За всю історію незалежності такий Кабмін – шостий. За кордоном єдина країна (Велика Британія), в якій опозиційний уряд має офіційний статус, визначений законом. Борис Колесников, чотири «віце-прем'єри і дванадцять міністрів» будуть займатися виводом країни з кризи і соціальним захистом населення. Пріоритет роботи опозиціонерів – розв'язання проблеми Донбасу, підготовка проекту змін у створену Конституцію.

Наявність сильної опозиції в державі є ознакою політичного здоров'я системи. «Владі ж, яка не має впливової опозиції, нічого

не заважає діяти всупереч закону і здоровому глузду» [39]. І ще: «Рано чи пізно ми обов'язково побудуємо європейську державу, яка турбується не про чиновника, а про людину. Така держава ще не з'явилась, її треба будувати з нуля» [40].

29 грудня 2014 року Верховна Рада України 233 голосами «за» затвердила Державний бюджет країни на 2015 рік [41]. Національний ВВП становитиме 1,72 трлн грн – порівняно з минулим роком 1,5 трлн грн. Прибутки – 475,2 млрд грн, витрати 527,2 млрд грн, дефіцит – 52 млрд грн. Спад реальної економіки – 4,3 відсотка.

Уперше в історії незалежної України Кабінет Міністрів виділив безпрецедентну суму на оборону країни в межах 5 відсотків ВВП, або 90 млрд грн.

Вводиться 20-відсотковий податок на надприбутки олігархів, а також контроль за трансферним ціноутворенням (трансфер-переказ іноземної валюти із однієї країни в іншу), що не дозволить останнім утворювати прибуток в офшорних зонах.

Будуть оподатковуватися квартири від 60 кв. м. і будинки від 120 кв.м., а також пенсії понад 3600 грн. Передбачається різке зростання тарифів на комунальні платежі, обмеження безкоштовного проїзду у громадському транспорті.

Суттєво скоротиться штат (на 20 відсотків) і фінансування органів державної влади. Максимальний розмір заробітної плати для державних службовців не буде перевищувати 9–12 тисяч грн.

Уряд вніс на розгляд парламенту план своєї діяльності на 2015–2016 роки [42]. Україна має стати європейською державою, бути членом Європейського Союзу. Європейському шляху України заважає російська військова, економічна і інформаційна агресія, знищення промінфраструктури Донбасу і втрата Криму, енергетична залежність від Росії, падіння промислового виробництва ВВП, пуста казна і девальвація гривні.

Програма передбачає здійснення децентралізації управління, передачу повноважень місцевим органам, з одночасним покладанням на них відповідальності за рівень життя в регіоні, удосконалення податкової системи, зміна податкового і бюджетного кодексів, приватизація 1200 підприємств із 1500, які залишилися в державній власності, введення в промисловість 15 тисяч нових європейських стандартів, створення національного антикорупційного бюро і

Національної комісії з питань протидії корупції, перехід від безкоштовної медицини до страхової, відмова від позаблокового статусу і впровадження стандартів НАТО (перехід на нові системи озброєння, стратегію і тактику військових дій, реорганізація структури армії) збільшення з 2015 року витрат на оборону.

На думку експертів, звіт Кабінету Міністрів реалістичний, проте ключові реформи, пов'язані з економічним розвитком, не реалізовані через відсутність науково обгрунтованої програми, грошей і кваліфікованих виконавців. Дмитро Фірташ, голова Федерації роботодавців: «На жаль, уряд за рік жодного разу не зустрівся і не поговорив ані з бізнесом. Ані за напрямками, ані взагалі з Федерацією, ані з профспілками. Вони закрилися самі в собі, вели свою програму. Ось ця програма й довела їх до того стану, де вони зараз розповідають, що буде дефолт.

Сьогодні дуже важливо говорити з великими підприємцями і домовлятися про те, щоб вони підставили плече. Подумати, щоб вони взяли на себе більше навантаження, при тому, що їм самим важко. Тільки так ми зможемо оживити економіку» [43]. І головне: без миру в країні рухатися далі не реально.

1. Див.: Панченко А. Как изменилась страна за 23 года / А. Панченко // Сегодня. – 2014. – 21 августа.

2. Цит. за: Політологічний енциклопедичний словник / [за ред. Ю. С. Шемшученка, В. Д. Бабкіна, В. П. Горбатенка]. 2-ге вид., доп. і перероб. – К.: Генеза, 2004. – Т.1. – С.87.

3. Див.: Політологічний енциклопедичний словник. – С.428.

4. Джефферсон Т. Заметки о штате Виргиния / Т. Джефферсон // Антология мировой политической мысли. Зарубежная политическая мысль: истоки эволюции. – М., 1997. – Т.1. – С. 535.

5. Лінкольн А. Геттисберзька промова / А. Лінкольн // Невичерпність демократії. – К., 1994. – С. 80.

6. Див.: Дубровик-Рахова А. Владимир Гройсман. Мы парламентско-президентская республика и это не поддается ревизии / А. Дубровик-Рахова, И. Капсамун // День. – 2015. – 17 – 18 апр.

7. Крючков Г. Опасный дрейф власти / Г. Крючков // 2000. – 2010. – 28 января – 3 февраля.

8. Захарова А. Европа просит не дружить со «Свободой» / А. Захарова // Сегодня. – 2012. – 14 декабря.

9. Див.: Захарова А. Рада запретила Гимн СССР и коммунизм / А. Захарова // Сегодня.–2015.–10 апреля.
10. Див.: Зелецка К. Борьба с историей / К. Зелецка, А. Захарова // Сегодня. – 2015.– 12 мая.
11. Цит. за: Захарова А. Рада запретила Гимн СССР и коммунизм / А. Захарова // Сегодня. – 2015. – 10 апр
12. Див.: Рябокони А. Порошенко просят не подписывать закон о декоммунизации / А. Рябокони // Комсомольская правда.–2015.–27 апреля.
13. Цит. за: Захарова А. Закон об УПА не объединит Украину / А. Захарова // Сегодня. – 2015. – 19 мая.
14. Цит. за: Клямкин И. Политико-государственная трансформация России / И. Клямкин, В. Смирнов // Политическое и экономическое преобразование в России и Украине. – М., 2003. – С.172.
15. Загородный Ю. Сильная оппозиция – признак здоровой власти / Юрий Загородный // Комсомольская правда. – 2014. – 18 июня.
16. Див.: Лепич М. Народ у ворот. 12 вопросов и ответов о евроинтеграции и евромайдане / М. Лепич // Фокус. – 2013. – №48. – 29 ноября. – С.12.
17. Див.: Коротков Д. Пауза в евроинтеграции: что было за кулисами / Д. Коротков // Сегодня. – 2013. – 26 ноября.
18. Цит. за: Лозунько С. Унтер-офицерские вдовы Кабмина / С. Лозунько // 2000. – 2013. – 22 ноября.
19. Фесенко В. Внешняя политика: год выбора / В. Фесенко // Сегодня. – 2014. – 13 февраля.
20. Цит. за: Бочкарев А. Майдан болен, его нужно лечить / А. Бочкарев // Комсомольская правда. – 2014. – 4 – 10 апреля.
21. Див.: Рябокони А. Чого хочет оппозиция? / А. Рябокони // Комсомольская правда в Украине. – 2014. – 31 января – 6 февраля.
22. Див.: Галаджий Е. Плоды революции / Е. Галаджий // Комсомольская правда. – 2014. – 22 февраля.
23. Див.: Галаджий Е. Революционное голосование / Е. Галаджий // Комсомольская правда. – 2014. – 24 февраля.
24. Див.: Охрименко А. Кто выиграл от нерешенных проблем / А. Охрименко // События недели. Итоги и факты. – 2014. – 9 сентября.
25. Див.: Галаджий Е. Украина идет на Запад / Е. Галаджий // Комсомольская правда. – 2014. – 21 – 27 марта.
26. Див.: Дубенко Л. Эрик Боке: «Украину пытаются силой затянуть в ЕС» / Л. Дубенко // 2000. – 2014. – 27 июня.
27. Див.: Зеленюк К. Рижский «Бальзам» / К.Зеленюк // Сегодня. – 2015. – 25 мая.
28. Цит. за: Рябокони А. Новое государство нам теперь надо строить с нуля / А. Рябокони, Е. Галаджий // Комсомольская правда.–2014.–21 ноября.
29. Див.: Вецко Е. Полуостров полураспада / Е. Вецко // Корреспондент. – 2014. – № 9. – С. 16–19.

30. Цит. за: Захарова А. Условия мира: сдача оружия и новая конституция / А. Захарова // Сегодня. – 2014. – 18 апреля.
31. Коновалова Х. Минск снял градус напряженности / Х.Коновалова // Сегодня. – 2014. – 28 августа.
32. Див.: Зеленник К. Минск – 2: месяц спустя / Кристина Зеленник // Сегодня. – 2015. – 16 марта.
33. Цит. за: Люзунько С. Порошенко больше других заинтересован в прекращении войны / С. Люзунько // 2000. – 2014. – 5 сентября.
34. Див.: Таракчи Н. Стать самостоятельным политическим игроком – иного не дано / Н. Таракчи // 2000. – 2012. – 23 ноября.
35. Див.: Захарова А. Порошенко: Год с булавой / А.Захарова, И.Солод // Сегодня. – 2015. – 22 мая.
36. Див.: Захарова А. Рада запретила гимн СССР и коммунизм / А. Захарова // Сегодня. – 2015. – 11 апреля.
37. Див.: Джонсон Д. Гидрозрывом по ЕС / Дайяна Джонсон // 2000. – 2014. – 19–28 декабря.
38. Див.: Зеленюк К. Правительство в тени / К.Зеленюк [и др.] // Сегодня. – 2015. – 2 апреля.
39. Галкин Д. Реквием по здравому смыслу / Д. Галкин // 2000. – 2014. – 5 декабря.
40. Рябоконт А. Новое государство нам теперь надо строить с нуля / А. Рябоконт, Е. Галаджий // Комсомольская правда. – 2014. – 21 ноября.
41. Славинский И. Бюджет – 2015: война, мир и шок для олигархов / И. Славинский // Сегодня. – 2014. – 31 декабря.
42. Панченко А. Изменить Украину: план для страны на 2 года / А. Панченко // Сегодня. – 2014. – 10 декабря.
43. Цит. за: Гук О. Дмитрий Фирташ: «Децентрализация – это то, что нужно, чтобы восстановить мир / О. Гук // Сегодня. – 2015. – 3 июля.